

त्रिमूर्ती पावन प्रतिष्ठान शिक्षण संस्थेचे

त्रिमूर्ती कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, त्रिमूर्तीनगर,
नेवासा फाटा, ता. नेवासा, जि. अहमदनगर

Multi Disciplinary International Research Journal Peer Reviewed
January 2024 Special Issue

अधुनिक विभाग शोधनिबंध संग्रह खंड - २

अखिल महाराष्ट्र इतिहास परिषद

३१ वे राष्ट्रीय अधिवेशन
दि. १९ व २० जानेवारी २०२४

संस्था नोंदणी क्र-१९९१/जीबीबीएसडी/४२६

त्रिमूर्ती पावन प्रतिष्ठाण शिक्षण संस्थेचे

त्रिमूर्ती कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, त्रिमूर्ती नगर,

नेवासा फाटा, ता.नेवासा, जि.अहमदनगर

Multi Disciplinary International Research Journal Peer
Reviewed January 2024 Special Issue

शोधनिबंध संग्रह २०२४

अखिल महाराष्ट्र इतिहास परिषद

३१ वे राष्ट्रीय अधिवेशन

दि :- १९ व २० जानेवारी २०२४

-: प्रमुख संपादक :-

डॉ.अरुणा मोरे

अध्यक्षा

अखिल महाराष्ट्र इतिहास परिषद

प्रकाशक

प्राचार्य डॉ.सी .एस.आरसुळे

त्रिमूर्ती कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, त्रिमूर्ती नगर,

नेवासा फाटा. जि.अहमदनगर

शोधनिबंध संग्रह २०२४

Peer Reviewed
Multi Disciplinary International Research Journal
January 2024 Special Issue

प्रमुख संपादक

डॉ. अरुणा मोरे

अध्यक्षा

अखिल महाराष्ट्र इतिहास परिषद

प्रकाशक

प्राचार्य डॉ.सी .एस.आरसुळे

त्रिमूर्ती कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, त्रिमूर्ती नगर,

नेवासा फाटा. जि. अहमदनगर

मुद्रक :- गणेश आर्ट, अहमदनगर

आवृत्ती :- प्रथम

दि. :- १९/०१/२०२४

- या शोधनिबंध संग्रहात प्रकाशित झालेल्या शोधनिबंधातील मतांशी संपादक व प्रकाशक सहमत असतील असे नाही. ती मते त्या-त्या संशोधकाचीच समजावीत.

ISSN NO. 2231-4342

अखिल महाराष्ट्र इतिहास परिषद

संस्था नोंदणी क्र-१९९१/जीबीबीएसडी/४२६

शोधनिबंध संग्रह २०२४

ISSN NO-2231-4342

-: प्रमुख संपादक :-

डॉ.अरुणा मोरे

अध्यक्षा

अखिल महाराष्ट्र इतिहास परिषद

-: संपादक मंडळ :-

डॉ.सतीश कदम

डॉ.सोपान जावळे

डॉ.अशोक कानडे

डॉ.शिवराज बोकडे

डॉ.कविता तातेड

श्री.रमेश चंदनकर

प्रकाशक

प्राचार्य डॉ.सी .एस.आरसुळे

त्रिमूर्ती कला,वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,त्रिमूर्ती नगर,

नेवासा फाटा.जि.अहमदनगर

या शोधनिबंध संग्रहात प्रकाशित झालेल्या शोधनिबंधातील मतांशी संपादक व प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही.

ती मते त्या-त्या संशोधकाचीच समजावीत

महाराष्ट्रातील स्त्री सुधारणावादी चळवळी

डॉ. संदीप पुंडलिक नन्नावर

महात्मा फुले महाविद्यालय पिंपरी, पुणे

snannaware98@gmail.com

Mob.8605970770 /9890436217

ब्रिटीश भारतात सत्ताधीश झाल्यावर त्यांच्या सुधारणावादी धोरणांचा परिणाम 'स्त्री' जीवनावर चा अगोदर 'स्त्री' ला स्वतंत्र व्यक्ती म्हणून मान्यता आणि स्वतंत्र व्यक्तिमत्व हे पुरुषी सत्तेला मान्य होणे सुरुवात होते. मात्र स्त्रियांच्या या स्तीतीत बदल इंग्रजांच्या शिक्षण पध्दतिने झाले. इंग्रजांनी मुलींसाठी शिक्षण सुरु केले. नवे विषय, नवे माध्यम आल्यानंतर स्त्रियांमध्ये जागृती निर्माण होण्यास सुरुवात झाली. ब्रिटिशांनी सतीबंदी, बालविवाह बंदी याबरोबर विधवांना पुनर्विवाह करण्यास प्रोत्साहन देण्याचा प्रयत्न केला. महाराष्ट्रातील स्त्री सुधारणांना एक पार्श्वभूमी आहे. पाश्चात्य शिक्षणाबरोबर आधुनिक जिवन नुसते भारतीय समाजात रुजू लागले. आणि समाजसुधारकांनी महिलांवर होणाऱ्या अन्यायाला खंबीरपणे तोंड दिले. समाजाच्या उन्नतीसाठी ते भारतीय समाजातील दोष शोधू लागले. हा शोध घेत असता त्यांचे लक्ष भारतीय स्त्रियांच्या समस्यांवर केंद्रीत झाले. समाजाचा हा घटक दुर्लक्षित राहिल्यास समाजाची उन्नती अशक्य आहे. यांची जाणीव समाजसुधारकांना झाली. यामध्ये महात्मा ज्योतिबा फुले वचं कार्य हे आद्य आहे. महर्षी धोंडो केशव कर्वे, लोकहितवादी, न्यायमूर्ती रानडे, आगरकर, महिला मध्ये सवित्रीबाई फुले, पंडिता रमाबाई, ताराबाई, बेहारामाजी मलबारी, डॉ. आनंदीबाई, रखमाबाई यासारख्या स्त्री सुधारकांनी महत्वाची भूमिका बजावली.

सामाजिक चळवळ अर्थ आणि बोध १९ व्या शतकाच्या सृवातीला युरोपियन भाषांमध्ये 'सामाजिक चळवळ' या शब्दाची चलती होती. तेथील हा सामाजिक प्रबोधनाचा कालखंड होता. राजकीय नेते, विद्वान व लेखक मंडळी 'चळवळ' हा शब्द वापरत त्यांनी शोषित वर्गाची मुक्ती करून नव्या समाजाची उभारणी करण्याचा ध्यास घेतला. समाजाच्या प्रारंभीच्या अवस्थांमध्ये समाज जास्त स्थितिप्रीय व स्थिर स्थितीत राहत असे. त्याच्या प्राथमिक गरजांची पूर्ती निसर्गाच्या सानिध्यात होत असे. त्यासाठी संघर्ष झाले तरी त्याचे स्वरूप रचनागत स्वरूपात असे. कालांतराने या परिस्थितीत बदल होत गेला. त्यासाठी विविध कारणे शाली. मुख्य म्हणजे विषमता वाढत गेली. विषम परिस्थितीबाबत काही व्यक्तींच्या मनात जाणीव- जागृती शाली. त्यांनी त्यांच्या जीवनकलहाचा भाग म्हणून त्याविरुद्ध आवाज उठविला. इतरांचा प्रतिसाद व शक्ति मिळून हा आवाज उठविला गेला. परिस्थिती परिवर्तनासाठी काही गट किंवा समूह एकत्रित येऊन त्यांनी हालचाली सुरु केल्या. यातून सामाजिक चळवळी सुरु झाल्यात भारतातील सामाजिक